

بازخوانی معارف عمیق زیارت‌نامه حضرت فاطمه زهرا(س) در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام سید محمدتقی قادری

سلام بر تو که به عهدت با خدا وفا کردی

مریم احمدی شیروان | در هیاهوی روزگار، ایام فاطمیه همچون نسیمی معنوی، فرصتی برای تأمل و بازگشتی دوباره به خویشستن است. در این ایام حزن که متعلق به شهادت پاره تن پیامبر(ص)، حضرت فاطمه‌زهرا(س) است، یکی از بهترین راه‌های کسب معرفت درخصوص مقام شامخ ایشان، تأمل در زیارت‌نامه‌های مأثور است. زیارتی منسوب به امام باقر(ع) که در کتب معتبری چون تهذیب الاحکام و مفاتیح‌الجنان آمده، دریایی از مفاهیم عمیق را در خود جای داده است. برای درک عمیق‌تر این متن نورانی، به گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمدتقی قادری، کارشناس دینی و استاد حوزه و دانشگاه پرداختیم تا فرازهای پنج‌گانه این زیارت را شرح و تفسیر کنیم.

■ آفرینش نوری؛ وجودی فراتر از زمان و مکان

در نخستین فراز از این زیارت‌نامه می‌خوانیم: یا مُتَحَنَّنَهُ اُمِّحَنَكَ اللهُ الَّذِی خَلَقَکَ قَبْلَ اَنْ یَخْلُقَکَ. این عبارت که به آفرینش پیش از آفرینش اشاره دارد، بسیار عمیق است. مقصود از این خلقت ثانویه چیست؟ حجت‌الاسلام قادری در پاسخ، با اشاره به مراتب وجودی اهل‌بیت(ع) بیان می‌کند: برای فهم این فراز، باید به دو نوع آفرینش برای انوار مقدسه اهل‌بیت(ع) توجه کرد. مرتبه نخست، وجود جسمانی ایشان است که مانند سایر انسان‌ها، در ظرف زمان و مکان معین به این عالم مادی پا گذاشتند. اما مرتبه دوم، وجود نوری و تجردی است که به آن «آفرینش پیش از آفرینش جسمانی» می‌گویند. خداوند متعال پیش از خلق عالم ماده، ارواح مطهر ایشان را از نور عظمت خود آفرید.

وی برای تبیین این موضوع به روایتی ژرف از پیامبر(ص) استناد کرده و می‌افزاید: در حدیثی گرانبها، پیامبر اکرم(ص) کیفیت خلقت نوری خود و اهل بیتشان را این‌گونه توصیف می‌فرماید: «همانا خداوند، من، علی(ع)، فاطمه(س)، حسن(ع) و حسین(ع) را پیش از آنکه آدم را بیافریند، خلق کرد؛ آن هنگام که نه آسمانی برپا بود و نه زمینی گسترده... ما او را تسبیح می‌گفتیم آن‌گاه که تسبیحی نبود... سپس خداوند نور دخترم فاطمه را شکافت و از آن، آسمان‌ها و زمین را آفرید. پس آسمان‌ها و زمین از نور دخترم فاطمه پوده‌نور دخترم فاطمه از نور خداست و دخترم فاطمه برتر از آسمان‌ها و زمین است.»

این روایت به‌وضوح نشان می‌دهد خلقت نوری اهل‌بیت(ع) و به‌ویژه حضرت زهرا(س)، مقدم بر خلقت کائنات بوده و ایشان واسطه فیض در نظام آفرینش هستند.

■ عالم‌ذر؛ میناق الهی پیش از خلقت

این زیارت‌نامه به امتحانی الهی در آن عالم‌نوری اشاره می‌کند.

حال سؤال این است آن عالم کجاست و ماهیت آن امتحان چه بوده است؟ این مفسر قرآن کریم در این باره توضیح می‌دهد: مقصود از عالمی که حضرت فاطمه(س) در آن مورد امتحان الهی قرار گرفتند، همان «عالم‌ذر» یا «عالم‌الست» است. این عالم، از جنس ماده و زمان نیست، بلکه عالمی مجرد و فراتر از جهان مادی است. اگرچه درک کامل حقیقت آن برای ما ممکن نیست، اما آیات قرآن کریم به‌وضوح بر وجود چنین عالمی دلالت دارند. خداوند در آیه ۸۱ سوره آل عمران می‌فرماید: «وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ... أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ» که به پیمان فطری و ازلی میان خداوند و مخلوقات در عالمی پیش از این جهان اشاره دارد.

■ پیمان توحید و نصرت ولایت

با این تفاسیر، ممکن است برای مخاطب این پرسش پیش بیاید که موضوع آن امتحان و میناق الهی که حضرت زهرا(س) در آن سر بلند بیرون آمدند، چه بود؟ حجت‌الاسلام قادری در این باره دو احتمال قوی را براساس شواهد قرآنی و روایی مطرح کرده و می‌گوید: احتمال نخست این است خداوند از ارواح همه انسان‌ها، از جمله حضرت صدیقه طاهره(س) پیمان گرفت که بر فطرت توحیدی خود پایبند باشند. چنان‌که قرآن در سوره یس می‌فرماید: «أَلَمْ أَعْهِدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ... وَأَنْ اعْبُدُونِي». حضرت فاطمه(س) نه تنها خود بر این میناق استوار ماند، بلکه تجلی کامل این عهد بود. خطبه فدکیه ایشان، عمیق‌ترین توصیفات توحیدی را در خود دارد و عبادت‌هایشان چنان بود که امام صادق(ع) فرمودند: نور ایشان در محراب عبادت برای اهل آسمان می‌درخشید.

وی احتمال دوم را این‌گونه تشریح می‌کند: احتمال دوم که با آیه میناق انبیا(آل عمران، ۸۱) تناسب بیشتری دارد، این است که خداوند از همه پیامبران و اولیای خود پیمان گرفت پیامبر آخرالزمان(ص) ووصی او را یاری کنند. بر این اساس، امتحان حضرت زهرا(س) در عالم‌ذر، ایمان و نصرت بی‌قید و شرط نسبت به پدر بزرگوارشان به‌عنوان نبی و همسر مطهرشان، امام علی(ع)، به‌عنوان ولی و امام زمانشان بوده است. ایشان در شرایطی که امت به‌واقعه غدیر پشت کرده بود، نه تنها به ولایت امیرالمؤمنین(ع) مؤمن ماندند، بلکه برای یاری ایشان از جان خود هزینه کردند و این همان سر بلندی در امتحان ازلی بود.

■ صبر فاطمی؛ رمز عبور از ابتلائات عظیم

در فراز دوم زیارت چنین می‌خوانیم: فَوَجَدَكَ لِمَا امْتَحَنَكَ

صابِرَةً(پس تو را در آنچه آزمود، شکپا یافت). این صبر در برابر چه ابتلائات عظیمی بود؟ این کارشناس دینی با اشاره به فلسفه ابتلائات، درخصوص ویژگی‌های صبر حضرت زهرا(س) چنین می‌گوید: رسیدن به عالی‌ترین مقامات معنوی و شنیدن ندای «يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ» جز از مسیر عبور از سختی‌ها ممکن نیست. حضرت فاطمه(س) در وفای به همان عهد ازلی خود، با چهار مصیبت بزرگ و کمرشکن روبه‌رو شدند که هر یک صبری فاطمی می‌طلبید.

این استاد حوزه، این مصائب را این‌گونه برمی‌شمارد: نخستین مصیبت، بازگشت امت به جاهلیت بود. کمتر از ۷۰ روز پس از غدیر، خواص درصدد بودند نظام ولایی را با نظام قبیله‌ای جایگزین کنند. دومین مصیبت، تلاش برای شکستن شخصیت الهی ایشان بود؛ آن‌گاه که برای بازپس‌گیری فدک، از ایشان که صدیقه طاهره بودند، شاهد مطالبه کردند. سومین مصیبت، سکوت و عدم یاری اصحاب پیامبر(ص) بود. ایشان در خطبه فدکیه با الحنی دردناک آنان را ملامت کرده و فرمودند: «این چه ضغنی است که نسبت به حق من نشان می‌دهید و این چه خوابی است که در برابر ظلمی که بر من رفته، شما را فرارگفته... در حالی که فریاد استغاثه من به شما می‌رسد ولی یاری نمی‌کنید» و چهارمین مصیبت، هجوم به خانه وحی و جسارت به پاره تن پیامبر(ص) بود که با صبر بی‌نظیر ایشان تحمل شد.

■ فاطمی بودن؛ پیمانی از جنس معرفت و ابتلا

پس از آن در فراز سوم، زائر خود را این‌گونه معرفی می‌کند: وَ زَعَمْنَا أَنَّا لَكَ أَوْلِيَاءُ وَ مُصَدِّقُونَ وَ صَابِرُونَ. این معرفی می‌تواند الگویی برای ما باشد که می‌خواهیم به حضرت زهرا(س) تأسی کنیم و خود را دوستدار ایشان می‌دانیم. زائر و دوستداری که باید دارای ویژگی‌های مشخصی باشد. حجت‌الاسلام قادری درخصوص این ویژگی‌ها بیان می‌کند: این فراز، مشخصه‌های پیروان حقیقی حضرت زهرا(س) را بیان می‌کند. یک فاطمی، اولاً از عمق قلب، محب ایشان است (اولیا). ثانیاً از نظر فکری، رسالت پدرشان و وصایت همسرشان را تصدیق می‌کند (مصدقون). اما آراه رسیدن به این دو مرتبه، صرفاً یک ادعای زبانی نیست، بلکه از مسیر درک ابتلائات آن حضرت می‌گذرد. مردم در برابر مصائب ایشان چهار دسته‌اند: گروهی که ناظر بودند و سکوت کردند؛ گروهی که صرفاً وقایع را ثبت کردند؛ گروه سوم کسانی هستند که خود طعم ابتلائات در مسیر دفاع از ولایت را چشیده‌اند و درد آن حضرت را درک می‌کنند و به مقام «مصدقون» نائل می‌شوند و گروه چهارم کسانی که نه تنها خود آزموده

می‌شوند، بلکه ابتلائات خود را در برابر مصائب عظیم ایشان هیچ می‌شمارند. این دو گروه اخیر، فاطمیون حقیقی هستند.

■ حلقه وصل نبوت و امامت

در فراز چهارم، زائر از حضرت زهرا(س) می‌خواهد او را به پیامبر(ص) ووصی ایشان ملحق کند. این توسل جایگاه‌ویژه ایشان را برای محبان‌شان ترسیم می‌کند. جایگاه‌ویژه‌ای که این کارشناس مسائل دینی درباره‌اش توضیح می‌دهد: برای درک این فراز باید به رابطه ارگانیک میان نبوت، امامت و مقام حضرت فاطمه(س) پی برد. نبوت، تجلی توحید است و امامت، استمرار نبوت. اگر امامت نباشد، نبوت تحریف می‌شود. در این میان، نسبت حضرت زهرا(س) به نبوت و امامت، مانند نسبت کبد به مغز و قلب در بدن انسان است که بدون آن، آن دو کارایی ندارند. ایشان مجمع‌البحرین نبوت و امامت هستند؛ حلقه وصلی که امامت از نسل ایشان استمرار یافت. به همین دلیل در حدیث قدسی آمده است: «ای احمد(ص) اگر تو نبودی افلاک را نمی‌آفریدم و اگر علی(ع) نبود تو نمی‌آفریدم، و اگر فاطمه(س) نبود، شما دو تن را نمی‌آفریدم». به دلیل همین جایگاه محوری است که زائر برای الحاق به نبوت و امامت، به ایشان متوسل می‌شود.

■ طهارت نفس؛ ثمره نهایی ولایت فاطمی

زیارت با این عبارت به پایان می‌رسد: لِنُبَشِّرَ أَنْفُسَنَا بِأَنَّكَ طَهَّرْتَنَا بَوْلَايَتِكَ. این فراز، ولایت فاطمی را کلید طهارت نفس معرفی می‌کند. حجت‌الاسلام قادری در تبیین این فراز پایانی می‌گوید: گام نخست در هر سلوک معنوی، تزکیه نفس است. قرآن با ۱۱ سوگند در سوره شمس، بر اهمیت این موضوع تأکید می‌کند و پیامبر(ص) مبارزه با نفس را «جهاد اکبر» نامیدند. برای رسیدن به این طهارت، دو راهکار وجود دارد. راهکار نخست، مسیر طولانی و دشوار مطالعه کتب اخلاقی و عمل به دستورات نظری است که مانند جدا کردن براده‌های آهن از خاک با دست است. این استاد حوزه و دانشگاه راهکار دوم را این‌گونه تشریح می‌کند: راهکار دوم که راهی میانبر و بسیار مؤثر است، شعلور کردن محبت و عشق اولیای الهی در قلب است. ولایت اهل‌بیت(ع) همچون یک مغناطیس قدرتمند، ناخالصی‌ها را از وجود انسان جدا و او را پاک می‌کند. چنان‌که در زیارت جامعه کبیره می‌خوانیم: «وَمَا خَصَّنَا بِهٖ مِنْ وَلَايَتِكَ طِبِيبًا يَخْلُقُنَا وَطَهَّارَةً لِأَنْفُسِنَا وَتَزَكِيَةً لِّنَا وَكَفَّارَةً لِّذُنُوبِنَا». به دلیل همین نقش بی‌بدیل ولایت در پاک‌سازی روح است که زائر در پایان این زیارت، بزرگ‌ترین بشارت را طهارت نفس به واسطه ولایت حضرت فاطمه زهرا(س) می‌داند.

و راحت طلبی گرایش دارد و هر چیزی را آماده و آسان می‌خواهد. درس خواندن سخت است و نوعی جهاد محسوب می‌شود، اما شیطان راه ساده‌تر را پیشنهاد می‌دهد: «مدرک جعلی بگیر، زحمت نکش». این همان نقطه‌ای است که فرد به خیال زیری، فریب وسوسه را می‌خورد. قرآن در سوره قیامت به این طبع انسان اشاره می‌کند: بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ، یعنی انسان ذاتاً می‌خواهد راهش همیشه باز و بی‌مانع باشد.

وقتی این تمایل افراطی شود و انسان موانع زندگی را نپذیرد، ممکن است به دزدی و اختلاس روی آورد. دزدی بی‌کلاس، بالا رفتن از دیوار مردم است و دزدی باکلاس، اختلاس در ادارات با کت و شلوار اتوکشیده. اهمیت غلبه بر هوای نفس به قدری است که خداوند حتی به پیامبر اکرم(ص) هشدار می‌دهد: وَلَئِنْ أَتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ. این آیه نشان می‌دهد حتی پیامبر(ص) نیز مأمور است هوای نفس را کنار گذاشته و برهان را معیار عمل قرار دهد. در نهایت، هر جاتعقل و تفکر از میان برود، انسان یا گرفتار وسوسه مستقیم شیطان می‌شود یا تحت تأثیر دیگرانی قرار می‌گیرد که خود تسلیم شیطان شده‌اند. از دزدی آشکار تا دزدی علمی، همه جلوه‌های یک حقیقت‌اند: دور شدن از عقل و برهان.

■ نبرد درونی با هوای نفس؛ آخرین سنگر عقلانیت

برای مقابله با شیطان، باید دو جبهه را مدیریت کرد: شبهات فکری و هوای نفس. طبیعت انسان به تنبلی

خبر

به همت سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی انجام شد

برپایی کارگاه آموزشی «اعتبارسنجی مجلات علمی داخلی و خارجی» در کتابخانه رضوی

آرزو مستأجر حقیقی | به همت سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، کارگاه آموزشی با عنوان «اعتبارسنجی مجلات علمی داخلی و خارجی» در کتابخانه مرکزی این آستان مقدس برپا شد.

این کارگاه، چهارشنبه ۱۴ آبان ۱۴۰۴، با حضور شعله ارسلوپیور، عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد و جمعی از مدیران، کارشناسان و پژوهشگران سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی با محوریت آشنایی با چگونگی نگارش و ارسال مقالات برای نشریات معتبر به زبان انگلیسی، در تالار اندیشگاه رضوی کتابخانه مرکزی حرم مطهر حضرت رضا(ع) برگزار شد. شعله ارسلوپیور در این کارگاه اظهار کرد: در فضای علمی امروز، انتشار مقاله فقط به معنای ثبت یک دستاورد نیست، بلکه به معنی معرفی و تأیید علمی آن در جامعه پژوهشی جهان است. در این میان، یکی از عوامل برای این تأیید، انتخاب مجله معتبر است.

وی با محوریت ویژگی‌های یک مجله معتبر که آن را از نشریات نامعتبر یا شکارچی متمایز می‌کند، گفت: نمایه‌سازی در پایگاه‌های شناخته‌شده علمی، هیئت تحریریه متخصص و وابستگی به دانشگاهی مشخص، فرایند داوری علمی شفاف و حرفه‌ای و شاخص‌های علمی معتبر، از جمله این ویژگی‌هاست. مدرس کارگاه ادامه داد: انتشار مقاله در مجله معتبر می‌تواند موجب دیده شدن جهانی پژوهش شود، اعتبار علمی و حرفه‌ای پژوهشگر را تقویت کند و امکان استناد گسترده و همکاری‌های تحقیقاتی بین‌المللی را فراهم آورد.

وی افزود: البته انتخاب نادرست مجله، به‌ویژه ارسال مقالات به مجله‌های نامعتبر یا شکارچی، خطرانی همچون زیرسؤال بردن اعتبار علمی پژوهشگر، نمایه نشدن نتایج پژوهش در منابع رسمی و هدر رفتن وقت، هزینه و زحمات تحقیق را به دنبال دارد. این عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، تصریح کرد: شناخت معیارهای اعتبار مجلات، نخستین و مهم‌ترین گام در فرایند انتشار موفق مقالات علمی است. ارسلوپیور همچنین در این کارگاه، به نکاتی با محوریت معرفی پایگاه‌های شاخص برای اعتبارسنجی مجله همچون Scopus، چگونگی بررسی این مجلات، چارک‌بندی نشریات، بهره‌گیری از پرتال نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای بررسی وضعیت نشریات داخلی، پایگاه ISI و... اشاره کرد.

گفتنی است، با توجه به استقبال مخاطبان از مباحث کارگاه، جلسه دوم آن نیز آبان ماه در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی برگزار خواهد شد.

در راستای همکاری‌های علمی، آموزشی، پژوهشی و فرهنگی صورت گرفت

انعقاد تفاهم‌نامه همکاری میان کتابخانه و موزه رضوی و دانشگاه مازندران

مستأجر حقیقی | تفاهم‌نامه همکاری‌های علمی، آموزشی، پژوهشی و فرهنگی میان سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و واحد پژوهش و فناوری دانشگاه مازندران در مهر ۱۴۰۴ ام‌نقذ شد.

این تفاهم‌نامه توسط حجت‌الاسلام والمسلمین سید جلال حسینی، رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی در مشهد مقدس و جمال قاسمی، معاون پژوهش و فناوری دانشگاه مازندران در بابلسر، امضا شده و به مدت چهار سال دارای اعتبار است. گسترش همکاری‌های علمی، پژوهشی، آموزشی و فرهنگی، گسترش ارتباط فعال و مؤثر سازمان با دانشگاه، استفاده بهینه از امکانات، تجهیزات و ظرفیت‌های طرفین و انعقاد قراردادهای پژوهشی و فناوری تقاضامحور و مسئله‌محور از اهداف این تفاهم‌نامه به شمار می‌آید. از جمله زمینه‌های همکاری مشترک میان این دو نهاد می‌توان به مواردی همچون «استفاده از توانایی‌های علمی- پژوهشی طرفین به منظور برگزاری و اجرای دوره‌های تحقیقاتی»، «اجرای طرح‌های تحقیقاتی مشترک و ایجاد فرصت مطالعاتی با توجه به امکانات و مقررات موجود» و «همکاری طرفین در برگزاری نمایشگاه‌ها، همایش‌ها، نشست‌ها، کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی» اشاره کرد. همچنین می‌توان از مواردی مانند «همکاری طرفین در تبادل منابع چاپی و منابع علمی مشترک به‌صورت فیزیکی و بی‌دی‌اف»، «همکاری طرفین در ایجاد و انتشار مجلات علمی مشترک»، «در اختیار قرار دادن بانک‌های اطلاعاتی دانشگاه به سازمان و برعکس» و «اطلاع‌رسانی در موضوعات مرتبط در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی دو طرف» نام برد. «مقد قراردادهای پژوهشی تقاضامحور و مسئله‌محور در قالب کارفرما یا مجری در حوزه‌های محتوایی مورد نیاز»، «تشکیل کارگروه علمی مشترک به منظور نیازسنجی، تعیین، بررسی و نظارت پژوهش‌های تقاضامحور و مسئله‌محور» و «برگزاری دوره‌ها و بازدیدهای کوتاه‌مدت، علمی، پژوهشی و آموزشی در حوزه‌های مورد علاقه» از دیگر زمینه‌های همکاری در این تفاهم‌نامه است. گفتنی است، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی با نهادهای مختلف کشور از جمله دانشگاه‌ها، همکاری و تعامل دارد و همواره تلاش کرده این همکاری‌ها را با انعقاد تفاهم‌نامه‌ها و برگزاری برنامه‌های مشترک، گسترش دهد.